

К. В. Безверхий

**НЕПРЯМІ ВИТРАТИ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНИЙ
АСПЕКТ**

МОНОГРАФІЯ

Київ
«Центр учбової літератури»
2013

К. В. Безверхий

**НЕПРЯМІ ВИТРАТИ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНИЙ
АСПЕКТ**

МОНОГРАФІЯ

Київ
«Центр учбової літератури»
2013

УДК 657.474.55
ББК 55.052.21
Б 39

Рецензенти:

А. П. Гречан, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економіки, обліку та аудиту Київського національного університету технологій та дизайну;
А. С. Крутова, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі;
В. П. Пантелєєв, д-р екон. наук, доцент, проректор з навчально-методичної та наукової роботи, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Безверхий К. В. Непрямі витрати в системі управління промислових підприємств: обліково-контрольний аспект [текст]: монографія / К. В. Безверхий. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 276 с.

ISBN 978-611-01-0554-5

У монографії обґрунтовано пропозиції з удосконалення методики та організації обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств. Розкрито економічну сутність категорії витрат і поняття непрямих витрат. Удосконалено класифікацію та склад непрямих витрат промислових підприємств відповідно до потреб управління. Виокремлено організаційно-технологічні особливості діяльності підприємств приладобудування та проаналізовано ступінь їх впливу на побудову обліку і контролю непрямих витрат. Удосконалено систему документального оформлення господарських операцій з обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств, що сприятиме посиленню обліково-контрольної інформації для потреб управління. Наведено авторське бачення та внесені пропозиції щодо вдосконалення побудови синтетичного та аналітичного обліку непрямих витрат. Визначено механізм бюджетування непрямих витрат промислових підприємств як ефективний інструмент управління ними.

Розроблено модель внутрішньогосподарського контролю непрямих промислових підприємств, що враховує елементи підсистеми внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат як складової системи внутрішньогосподарського контролю промислового підприємства в цілому. Розроблено загальну методику і комплексний підхід до оцінки ефективності внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств.

Монографія може бути корисною для викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів економічних спеціальностей вузів, фахівців з бухгалтерського обліку та контролю, керівників підприємств та осіб, які здійснюють наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку та контролю.

УДК 657.474.55
ББК 55.052.21

ISBN 978-611-01-0554-5

© Безверхий К. В., 2013

УДК 657.474.55
ББК 55.052.21
Б 39

Рецензенти:

А. П. Гречан, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економіки, обліку та аудиту Київського національного університету технологій та дизайну;
А. С. Крутова, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі;
В. П. Пантелєєв, д-р екон. наук, доцент, проректор з навчально-методичної та наукової роботи, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Безверхий К. В. Непрямі витрати в системі управління промислових підприємств: обліково-контрольний аспект [текст]: монографія / К. В. Безверхий. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 276 с.

ISBN 978-611-01-0554-5

У монографії обґрунтовано пропозиції з удосконалення методики та організації обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств. Розкрито економічну сутність категорії витрат і поняття непрямих витрат. Удосконалено класифікацію та склад непрямих витрат промислових підприємств відповідно до потреб управління. Виокремлено організаційно-технологічні особливості діяльності підприємств приладобудування та проаналізовано ступінь їх впливу на побудову обліку і контролю непрямих витрат. Удосконалено систему документального оформлення господарських операцій з обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств, що сприятиме посиленню обліково-контрольної інформації для потреб управління. Наведено авторське бачення та внесені пропозиції щодо вдосконалення побудови синтетичного та аналітичного обліку непрямих витрат. Визначено механізм бюджетування непрямих витрат промислових підприємств як ефективний інструмент управління ними.

Розроблено модель внутрішньогосподарського контролю непрямих промислових підприємств, що враховує елементи підсистеми внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат як складової системи внутрішньогосподарського контролю промислового підприємства в цілому. Розроблено загальну методику і комплексний підхід до оцінки ефективності внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств.

Монографія може бути корисною для викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів економічних спеціальностей вузів, фахівців з бухгалтерського обліку та контролю, керівників підприємств та осіб, які здійснюють наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку та контролю.

УДК 657.474.55
ББК 55.052.21

ISBN 978-611-01-0554-5

© Безверхий К. В., 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ НЕПРЯМИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.	7
1.1. Економічна сутність категорії витрат та поняття непрямих витрат	7
1.2. Класифікація та склад непрямих витрат.	25
1.3. Організаційно-технологічні особливості діяльності підприємств приладобудування та їх вплив на побудову обліку та контролю непрямих витрат	40
<i>Висновки до розділу 1.</i>	52
Розділ 2. НЕПРЯМІ ВИТРАТИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В ОБЛІКОВО-УПРАВЛІНСЬКОМУ АСПЕКТІ	55
2.1. Організація первинного обліку непрямих витрат промислових підприємств.	55
2.2. Побудова синтетичного та аналітичного обліку непрямих витрат підприємства як передумова вдосконалення фінансової звітності	72
2.3. Бюджетування як засіб ефективного управління непрямими витратами промислових підприємств	97
2.4. Концептуальні підходи щодо розподілу непрямих витрат промислових підприємств для визначення повної собівартості продукції	118
<i>Висновки до розділу 2.</i>	130
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ НЕПРЯМИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	136
3.1. Внутрішньогосподарський контроль непрямих витрат в системі управління промисловим підприємством.	136
3.2. Моделювання процесу внутрішньогосподарського контролю та економічного аналізу непрямих витрат промислових підприємств.	150
3.3. Оцінка ефективності внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств	160
<i>Висновки до розділу 3.</i>	178
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	207

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ НЕПРЯМИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.	7
1.1. Економічна сутність категорії витрат та поняття непрямих витрат	7
1.2. Класифікація та склад непрямих витрат.	25
1.3. Організаційно-технологічні особливості діяльності підприємств приладобудування та їх вплив на побудову обліку та контролю непрямих витрат	40
<i>Висновки до розділу 1.</i>	52
Розділ 2. НЕПРЯМІ ВИТРАТИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В ОБЛІКОВО-УПРАВЛІНСЬКОМУ АСПЕКТІ	55
2.1. Організація первинного обліку непрямих витрат промислових підприємств.	55
2.2. Побудова синтетичного та аналітичного обліку непрямих витрат підприємства як передумова вдосконалення фінансової звітності	72
2.3. Бюджетування як засіб ефективного управління непрямими витратами промислових підприємств	97
2.4. Концептуальні підходи щодо розподілу непрямих витрат промислових підприємств для визначення повної собівартості продукції	118
<i>Висновки до розділу 2.</i>	130
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ НЕПРЯМИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	136
3.1. Внутрішньогосподарський контроль непрямих витрат в системі управління промисловим підприємством.	136
3.2. Моделювання процесу внутрішньогосподарського контролю та економічного аналізу непрямих витрат промислових підприємств.	150
3.3. Оцінка ефективності внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств	160
<i>Висновки до розділу 3.</i>	178
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	207

ВСТУП

Складність управління економікою підприємств в умовах нестабільного середовища, в якому вони функціонують, потребує створення адекватної системи інформаційного забезпечення управління витратами виробничо-господарської діяльності, а отже, пошуку нових підходів до вирішення проблеми вдосконалення обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств.

У ринкових умовах господарювання стало очевидним, що найбільш керованими з позиції пошуку резервів економії, зростання прибутку та рентабельності підприємства, які визначають виробничу і збутову програму промислового підприємства, стають непрямі витрати, оскільки вони набувають особливого значення для прийняття ефективних управлінських рішень. Вказане потребує вдосконалення організації та методики обліку непрямих витрат промислових підприємств, а також посилення уваги до формування підсистеми їх внутрішньогосподарського контролю.

Вагомий внесок в удосконалення обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств у різний час зробили відомі зарубіжні вчені-економісти Х. Андерсон, Е. Аренс, Е. Аткінсон, Р. Банкер, К. Друрі, Е. Еліас, Р. Ентоні, Р. Каплан, Д. Колдуел, Д. Лоббек, М. Моувен, Б. Нідлз, К. Сенков, Т. Споун, П. Фрідман, Д. Фостер, Д. Хенсен, Ч. Хорнгрен, Д. Шим, М. Янг, а також вітчизняні науковці Г. Бекренева, М. Білуха, Ф. Бутинець, Б. Валуєв, С. Голов, Л. Гнилицька, З. Гуцайлюк, Ю. Давидов, В. Дерій, Г. Кірейцев, Р. Костирко, М. Кужельний, А. Кузьмінський, В. Лень, В. Лінник, Н. Лоханова, В. Максимова, О. Мошківська, Л. Нападівська, Ю. Ночовна, О. Олійник, В. Пантелеєв, М. Палюх, Н. Прохар, М. Пушкар, М. Скрипник, Т. Сльозко, В. Сопко, П. Сук, М. Чумаченко, М. Шигун, К. Юрченко та ін. Значну увагу дослідженню теорії та прак-

ВСТУП

Складність управління економікою підприємств в умовах нестабільного середовища, в якому вони функціонують, потребує створення адекватної системи інформаційного забезпечення управління витратами виробничо-господарської діяльності, а отже, пошуку нових підходів до вирішення проблеми вдосконалення обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств.

У ринкових умовах господарювання стало очевидним, що найбільш керованими з позиції пошуку резервів економії, зростання прибутку та рентабельності підприємства, які визначають виробничу і збутову програму промислового підприємства, стають непрямі витрати, оскільки вони набувають особливого значення для прийняття ефективних управлінських рішень. Вказане потребує вдосконалення організації та методики обліку непрямих витрат промислових підприємств, а також посилення уваги до формування підсистеми їх внутрішньогосподарського контролю.

Вагомий внесок в удосконалення обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств у різний час зробили відомі зарубіжні вчені-економісти Х. Андерсон, Е. Аренс, Е. Аткінсон, Р. Банкер, К. Друрі, Е. Еліас, Р. Ентоні, Р. Каплан, Д. Колдуел, Д. Лоббек, М. Моувен, Б. Нідлз, К. Сенков, Т. Споун, П. Фрідман, Д. Фостер, Д. Хенсен, Ч. Хорнгрен, Д. Шим, М. Янг, а також вітчизняні науковці Г. Бекренева, М. Білуха, Ф. Бутинець, Б. Валуєв, С. Голов, Л. Гнилицька, З. Гуцайлюк, Ю. Давидов, В. Дерій, Г. Кірейцев, Р. Костирко, М. Кужельний, А. Кузьмінський, В. Лень, В. Лінник, Н. Лоханова, В. Максимова, О. Мошківська, Л. Нападівська, Ю. Ночовна, О. Олійник, В. Пантелеєв, М. Палюх, Н. Прохар, М. Пушкар, М. Скрипник, Т. Сльозко, В. Сопко, П. Сук, М. Чумаченко, М. Шигун, К. Юрченко та ін. Значну увагу дослідженню теорії та прак-

тики обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств приділяли також провідні російські дослідники, такі як О. Волкова, В. Івашкевич, М. Кутер, В. Палій, Л. Панферова, А. Соколов, Я. Соколов, А. Шеремет, К. Щиборщ.

Проведений аналіз результатів досліджень свідчить про широке коло опрацьованих ученими питань з обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств у цілому та в діяльності приладобудівних підприємств зокрема. Втім, зважаючи на існуючі організаційно-технологічні особливості діяльності приладобудівних підприємств, теоретичні й організаційні положення і рекомендації практичного характеру щодо обліку та контролю непрямих витрат промислових підприємств потребують поглиблених досліджень. Це зумовило вибір теми дослідження та підтверджує її актуальність.

Предметом дослідження обрано промислові підприємства, зокрема підприємства приладобудування, оскільки усі наші попередні наукові дослідження пов'язані з цією галуззю економіки.

Монографія складається із трьох розділів. У розділі 1 «Теоретичні засади обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств» досліджено економічну сутність поняття «непрямі витрати», запропоновано напрями вдосконалення існуючих класифікацій непрямих витрат промислових підприємств. На основі аналізу організаційно-технологічних особливостей підприємств приладобудування доведено необхідність урахування їх впливу на побудову системи обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств. У розділі 2 «Непрямі витрати промислових підприємств в обліково-управлінському аспекті» досліджено та вдосконалено методику і організацію обліку непрямих витрат промислових підприємств для потреб управління. У розділі 3 «Організація та методика внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств» досліджено організаційні та методичні підходи для проведення внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств: з'ясовано сутність внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат, визначено мету й завдання, об'єкти і суб'єкти, метод та методичні прийоми внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат, уточнено інформаційну базу, яку використовують при його здійсненні, запропоновано модель підсистеми внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат як складової системи внутрішньогосподарського контролю про-

тики обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств приділяли також провідні російські дослідники, такі як О. Волкова, В. Івашкевич, М. Кутер, В. Палій, Л. Панферова, А. Соколов, Я. Соколов, А. Шеремет, К. Щиборщ.

Проведений аналіз результатів досліджень свідчить про широке коло опрацьованих ученими питань з обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств у цілому та в діяльності приладобудівних підприємств зокрема. Втім, зважаючи на існуючі організаційно-технологічні особливості діяльності приладобудівних підприємств, теоретичні й організаційні положення і рекомендації практичного характеру щодо обліку та контролю непрямих витрат промислових підприємств потребують поглиблених досліджень. Це зумовило вибір теми дослідження та підтверджує її актуальність.

Предметом дослідження обрано промислові підприємства, зокрема підприємства приладобудування, оскільки усі наші попередні наукові дослідження пов'язані з цією галуззю економіки.

Монографія складається із трьох розділів. У розділі 1 «Теоретичні засади обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств» досліджено економічну сутність поняття «непрямі витрати», запропоновано напрями вдосконалення існуючих класифікацій непрямих витрат промислових підприємств. На основі аналізу організаційно-технологічних особливостей підприємств приладобудування доведено необхідність урахування їх впливу на побудову системи обліку і контролю непрямих витрат промислових підприємств. У розділі 2 «Непрямі витрати промислових підприємств в обліково-управлінському аспекті» досліджено та вдосконалено методику і організацію обліку непрямих витрат промислових підприємств для потреб управління. У розділі 3 «Організація та методика внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств» досліджено організаційні та методичні підходи для проведення внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств: з'ясовано сутність внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат, визначено мету й завдання, об'єкти і суб'єкти, метод та методичні прийоми внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат, уточнено інформаційну базу, яку використовують при його здійсненні, запропоновано модель підсистеми внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат як складової системи внутрішньогосподарського контролю про-

мислових підприємств, розроблено методику оцінки ефективності внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств.

Автор висловлює щире подяку кандидату економічних наук, доценту, доценту кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Світлані Іванівні Ковач за неоціненний внесок у формування науково-дослідного світогляду автора монографії, слушні поради та наукові дискусії; рецензентам монографії, доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри економіки, обліку та аудиту Київського національного університету технологій та дизайну Аллі Павлівні Гречан, доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі Анжеліці Сергіївні Крутовій, доктору економічних наук, доценту, проректору з навчально-методичної та наукової роботи, завідувачу кафедри бухгалтерського обліку Національної академії статистики, обліку та аудиту Володимирі Павловичу Пантелєєву за неоціненні поради щодо покращання наукової праці.

Велика вдячність моїм шановним колегам та друзям, а також моїй родині за створення сприятливих умов для наукової роботи, що уможливило вихід у світ даної монографії.

мислових підприємств, розроблено методику оцінки ефективності внутрішньогосподарського контролю непрямих витрат промислових підприємств.

Автор висловлює щире подяку кандидату економічних наук, доценту, доценту кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Світлані Іванівні Ковач за неоціненний внесок у формування науково-дослідного світогляду автора монографії, слушні поради та наукові дискусії; рецензентам монографії, доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри економіки, обліку та аудиту Київського національного університету технологій та дизайну Аллі Павлівні Гречан, доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі Анжеліці Сергіївні Крутовій, доктору економічних наук, доценту, проректору з навчально-методичної та наукової роботи, завідувачу кафедри бухгалтерського обліку Національної академії статистики, обліку та аудиту Володимирі Павловичу Пантелєєву за неоціненні поради щодо покращання наукової праці.

Велика вдячність моїм шановним колегам та друзям, а також моїй родині за створення сприятливих умов для наукової роботи, що уможливило вихід у світ даної монографії.